Zbiór Orzeczeń

WYROK TRYBUNAŁU (dziewiąta izba)

z dnia 21 września 2017 r.*

Odwołanie – Porozumienia, decyzje i uzgodnione praktyki – Włoscy producenci prętów zbrojeniowych do betonu – Ustalanie cen, a także ograniczanie lub kontrolowanie produkcji i sprzedaży – Naruszenie art. 65 EWWiS – Stwierdzenie nieważności pierwotnej decyzji przez Sąd Unii Europejskiej – Decyzja ponownie przyjęta na podstawie rozporządzenia (WE) nr 1/2003 – Brak wydania nowego pisma w sprawie przedstawienia zarzutów – Brak przesłuchania ustnego w następstwie stwierdzenia nieważności pierwotnej decyzji – Terminy, które upłynęły w postępowaniu przed Sądem

W sprawie C-89/15 P

mającej za przedmiot odwołanie w trybie art. 56 statutu Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, wniesione w dniu 24 lutego 2015 r.,

Riva Fire SpA, w stanie likwidacji, z siedzibą w Mediolanie (Włochy), reprezentowana przez M. Merolę, M. Pappalarda, T. Ubaldi oraz M. Toniolo, avvocati,

strona wnosząca odwołanie,

w której drugą stroną postępowania jest:

Komisja Europejska, reprezentowana przez L. Malferrariego oraz P. Rossiego, działających w charakterze pełnomocników, wspieranych przez P. Manziniego, avvocato, z adresem do doręczeń w Luksemburgu,

strona pozwana w pierwszej instancji,

TRYBUNAŁ (dziewiąta izba),

w składzie: E. Juhász, prezes izby, C. Vajda (sprawozdawca) i C. Lycourgos, sędziowie,

rzecznik generalny: N. Wahl,

sekretarz: V. Giacobbo-Peyronnel, administrator,

uwzględniając pisemny etap postępowania i po przeprowadzeniu rozprawy w dniu 20 października 2016 r.,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 8 grudnia 2016 r.,

wydaje następujący

* Język postępowania: włoski.

Wyrok

1 Riva Fire SpA (zwana dalej „spółką Riva") żąda w odwołaniu uchylenia wyroku Sądu Unii Europejskiej z dnia 9 grudnia 2014 r., Riva Fire/Komisja (T-83/10, niepublikowanego, zwanego dalej „zaskarżonym wyrokiem", EU:T:2014:1034), w którym Sąd oddalił wniesioną przez tę spółkę skargę zawierającą żądanie stwierdzenia nieważności decyzji Komisji C(2009) 7492 wersja ostateczna z dnia 30 września 2009 r. dotyczącej naruszenia art. 65 traktatu EWWiS (COMP/37.956 – Pręty zbrojeniowe do betonu – ponowne przyjęcie) (zwanej dalej „decyzją z dnia 30 września 2009 r."), zmienionej decyzją Komisji C(2009) 9912 wersja ostateczna z dnia 8 grudnia 2009 r. (zwaną dalej „decyzją zmieniającą") (decyzja z dnia 30 września 2009 r. zmieniona decyzją zmieniającą zwana jest dalej „sporną decyzją").

Okoliczności powstania sporu i sporna decyzja

2 Okoliczności powstania sporu są przedstawione w pkt 16–21 zaskarżonego wyroku.

„16 W okresie od października do grudnia 2000 r. Komisja przeprowadziła, zgodnie z art. 47 EWWiS, kontrole we włoskich przedsiębiorstwach produkujących pręty zbrojeniowe do betonu oraz w związku włoskich przedsiębiorstw metalurgicznych. Skierowała również do nich żądania udzielenia informacji na podstawie art. 47 EWWiS […].

17 W dniu 26 marca 2002 r. Komisja wszczęła postępowanie administracyjne i sformułowała zarzuty na podstawie art. 36 EWWiS (zwane dalej »pismem w sprawie przedstawienia zarzutów«) […]. [Spółka Riva] przedstawiła uwagi na piśmie w odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów. Przesłuchanie miało miejsce w dniu 13 czerwca 2002 r. […].

18 W dniu 12 sierpnia 2002 r. Komisja sformułowała dodatkowe zarzuty (zwane dalej »uzupełniającym pismem w sprawie przedstawienia zarzutów«), skierowane do adresatów pisma w sprawie przedstawienia zarzutów. W uzupełniającym piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów, opartym na art. 19 ust. 1 rozporządzenia Rady nr 17 z dnia 6 lutego 1962 r., pierwszego rozporządzenia wprowadzającego w życie art. [81 WE] i [82 WE] (Dz.U. 1962, 13, s. 204 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 8, t. 1, s. 3), Komisja przedstawiła swoje stanowisko w przedmiocie kontynuacji postępowania po wygaśnięciu traktatu EWWiS. [Spółka Riva] odpowiedziała na uzupełniające pismo w sprawie przedstawienia zarzutów w dniu 20 września 2002 r. W dniu 30 września 2002 r. odbyło się drugie przesłuchanie w obecności przedstawicieli państw członkowskich […].

19 W wyniku postępowania Komisja przyjęła decyzję C(2002) 5087 wersja ostateczna z dnia 17 grudnia 2002 r. w sprawie postępowania na podstawie art. 65 EWWiS (sprawa COMP/37.956 – Pręty zbrojeniowe) (zwaną dalej „decyzją z 2002 r."), w której stwierdziła, że przedsiębiorstwa będące adresatami tej decyzji utworzyły jeden, złożony i cechujący się ciągłością kartel na włoskim rynku prętów zbrojeniowych prostych lub w kręgach, którego celem lub skutkiem jest ustalanie cen oraz który doprowadził także do skoordynowanego ograniczania lub skoordynowanego kontrolowania wielkości produkcji i sprzedaży, co jest sprzeczne z art. 65 ust. 1 EWWiS […]. Komisja nałożyła w tej decyzji na [spółkę Riva] grzywnę w wysokości 26,9 mln EUR.

20 W dniu 6 lutego 2003 r. [spółka Riva] wniosła do Sądu skargę na decyzję z 2002 r. Wyrokiem z dnia 25 października 2007 r., Riva Acciaio/Komisja (T-45/03 [niepublikowanym, EU:T:2007:318]), Sąd stwierdził nieważność decyzji z 2002 r. Sąd zaznaczył, że ze względu w szczególności na fakt, iż decyzja z 2002 r. nie zawiera odniesienia do art. 3 i art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17, była ona oparta wyłącznie na art. 65 ust. 4 i 5 EWWiS […]. Ze względu na to, że postanowienia te wygasły w dniu 23 lipca 2002 r. i nie obowiązywały w chwili przyjęcia

decyzji z 2002 r., Komisja nie mogła już oprzeć na nich swojej kompetencji w celu stwierdzenia naruszenia art. 65 ust. 1 EWWiS i nałożenia grzywien na przedsiębiorstwa, które miały uczestniczyć we wspomnianym naruszeniu […].

21 Pismem z dnia 30 czerwca 2008 r. Komisja poinformowała [spółkę Riva] i inne przedsiębiorstwa, których dotyczy postępowanie, o swoim zamiarze ponownego przyjęcia decyzji, z podstawą prawną zmienioną w stosunku do podstawy prawnej, którą instytucja ta przyjęła w przypadku decyzji z 2002 r. Ponadto instytucja ta uściśliła, że z uwagi na ograniczony zakres wyroku [z dnia 25 października 2007 r.] Riva Acciaio/Komisja [(T-45/03, niepublikowanego, EU:T:2007:318)] ponownie przyjęta decyzja zostanie oparta na dowodach przedstawionych w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów i w uzupełniającym piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów. Przedsiębiorstwom, których dotyczy postępowanie wyznaczono termin na przedstawienie uwag […]".

3 W decyzji z dnia 30 września 2009 r. Komisja uznała między innymi, że rozporządzenie Rady (WE) nr 1/2003 z dnia 16 grudnia 2002 r. w sprawie wprowadzenia w życie reguł konkurencji ustanowionych w art. [101 i 102 TFUE] (Dz.U. 2003, L 1, s. 1) należy interpretować w ten sposób, iż pozwala jej ono na stwierdzanie po dniu 23 lipca 2002 r. istnienia karteli w sektorach objętych zakresem stosowania traktatu EWWiS ratione materiae i ratione temporis oraz na nakładanie kar z tego tytułu. Instytucja ta wskazała, że owa decyzja została przyjęta zgodnie z normami proceduralnymi określonymi w traktacie EWWiS oraz w owym rozporządzeniu i że przepisy materialne, które nie obowiązują już w chwili wydania aktu, mogą znajdować zastosowanie na podstawie zasad regulujących następstwo norm w czasie, z zastrzeżeniem zastosowania ogólnej zasady lex mitior.

4 Artykuł 1 decyzji z dnia 30 września 2009 r. stanowi między innymi, że spółka Riva naruszyła art. 65 ust. 1 EWWiS, uczestnicząc w okresie od 6 grudnia 1989 r. do 27 czerwca 2000 r. w ciągłym porozumieniu lub uzgodnionych praktykach dotyczących prętów zbrojeniowych prostych lub w kręgach, których celem lub skutkiem było ustalanie cen i ograniczanie lub kontrolowanie produkcji lub sprzedaży na wspólnym rynku. Na mocy art. 2 tej samej decyzji Komisja nałożyła na spółkę Riva grzywnę w kwocie 26,9 mln EUR.

5 W pismach wysłanych między 20 listopada a 23 listopada 2009 r. osiem z jedenastu spółek będących adresatami decyzji z dnia 30 września 2009 r., w tym spółka Riva, wskazało Komisji, że załącznik do tej decyzji, w wersji notyfikowanej jej adresatom, nie zawierał tabel ilustrujących zmiany cen.

6 W dniu 8 grudnia 2009 r. Komisja przyjęła decyzję zmieniającą, która zawierała w załączniku brakujące tabele i korygowała numerowane odesłania do tych tabel w ośmiu przypisach.

Postępowanie przed Sądem i zaskarżony wyrok

7 Pismem złożonym w sekretariacie Sądu w dniu 19 lutego 2010 r. spółka Riva wniosła skargę, w której zażądała tytułem żądania głównego, by Sąd stwierdził nieważność w całości spornej decyzji albo w odniesieniu do tej spółki oraz, posiłkowo, by obniżył kwotę nałożonej na nią grzywny. Spółka ta zażądała także, by Sąd przeprowadził środki dowodowe dotyczące procedury przyjęcia tej decyzji.

8 Na poparcie skargi spółka Riva podniosła osiem zarzutów, dotyczących, po pierwsze, braku kompetencji Komisji w następstwie wygaśnięcia traktatu EWWiS oraz naruszenia rozporządzenia nr 1/2003, po drugie, naruszenia art. 10 ust. 3 i 5 rozporządzenia nr 17 oraz art. 14 ust. 1 i 3 rozporządzenia nr 1/2003, po trzecie, naruszenia art. 36 akapit pierwszy traktatu EWWiS, po czwarte, naruszenia art. 10 i 11 rozporządzenia Komisji (WE) nr 773/2004 z dnia 7 kwietnia 2004 r. odnoszącego się do prowadzenia przez Komisję postępowań zgodnie z art. [101 i 102 TFUE] (Dz.U. 2004, L 123, s. 18), a także prawa do obrony przysługującego spółce Riva, po piąte, braku uzasadnienia oraz sprzeczności w uzasadnieniu, jeśli chodzi o określenie właściwego rynku geograficznego oraz

stosowania zasady lex mitior, po szóste, przeinaczenia okoliczności faktycznych oraz naruszenia art. 65 EWWiS co się tyczy różnych aspektów naruszenia zarzucanego spółce Riva, po siódme, braku przeprowadzenia środków dowodowych oraz braku uzasadnienia co się tyczy przypisania spółce Riva całości naruszenia oraz konkretnego stanowiska tej spółki w świetle zachowań, które jej zarzucono, oraz po ósme, naruszenia art. 23 ust. 2 rozporządzenia nr° 1/2003, naruszenia komunikatu Komisji w sprawie zwalniania z grzywien i zmniejszania grzywien w sprawach kartelowych (Dz.U. 1996, C 207, s. 4), naruszenia wytycznych w sprawie metody ustalania grzywien nakładanych na mocy art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 oraz art. 65 ust. 5 traktatu EWWiS (Dz.U. 1998, C 9, s. 3), nadużycia władzy, naruszenia zasad proporcjonalności i równego traktowania przy ustalaniu kwoty grzywny.

9 Zaskarżonym wyrokiem Sąd obniżył kwotę grzywny nałożonej na spółkę Riva do 26 093 000 EUR oraz oddalił skargę tej spółki w pozostałym zakresie.

Żądania stron przed Trybunałem

10 Spółka Riva żąda w odwołaniu, by Trybunał:

– tytułem żądania głównego – uchylił zaskarżony wyrok i w konsekwencji stwierdził nieważność spornej decyzji;

– posiłkowo – uchylił zaskarżony wyrok w zakresie, w jakim ustalono w nim obniżenie grzywny nałożonej na tę spółkę na 3% i w konsekwencji obniżył tę grzywnę o większą kwotę lub skierował sprawę do ponownego rozpoznania przez Sąd;

– incydentalnie – stwierdził, że postępowanie przed Sądem naruszyło zasadę rozsądnego czasu trwania postępowania, oraz

– obciążył Komisję kosztami postępowania w obydwu instancjach.

11 Komisja wnosi do Trybunału o:

– oddalenie odwołania oraz

– obciążenie spółki Riva kosztami postępowania.

W przedmiocie wniosku o otwarcie na nowo ustnego etapu postępowania

12 Ustny etap postępowania został zamknięty w dniu 8 grudnia 2016 r., po przedstawieniu opinii przez rzecznika generalnego. Pismem z dnia 27 stycznia 2017 r., złożonym tego samego dnia w sekretariacie Trybunału, Komisja wniosła do Trybunału o postanowienie o otwarciu ustnego etapu postępowania na nowo oraz o włączenie do akt sprawy okoliczności stanu faktycznego przedstawionych w jej wniosku, a także dokumentów załączonych do owego wniosku.

13 Na poparcie tego wniosku Komisja twierdzi zasadniczo, że Trybunał nie ma dostatecznej jasności w przedmiocie okoliczności faktycznych sprawy związanych z przesłuchaniami ustnymi z dnia 13 czerwca i dnia 30 września 2002 r., na których rzecznik generalny oparł swoją opinię, ponieważ okoliczności te nie były przedmiotem konkretnej dyskusji między stronami.

14 Artykuł 83 regulaminu postępowania przed Trybunałem pozwala Trybunałowi, po zapoznaniu się ze stanowiskiem rzecznika generalnego, postanowić o otwarciu ustnego etapu postępowania na nowo w każdej chwili, między innymi jeśli sprawa ma zostać rozstrzygnięta na podstawie argumentu prawnego, który nie był przedmiotem dyskusji między stronami.

15 Należy jednak przypomnieć, że przedmiot odwołania jest co do zasady określony poprzez zarzuty oraz argumenty podniesione przez strony. W niniejszej sprawie strony miały możliwość wystarczającego przedyskutowania owych zarzutów oraz argumentów w złożonych pismach procesowych oraz podczas wspólnej rozprawy, która odbyła się w dniu 20 października 2016 r. w sprawach od C-85/15 P do C-89/15 P.

16 W konsekwencji Trybunał, po zapoznaniu się ze stanowiskiem rzecznika generalnego, uznaje, że nie należy postanawiać o otwarciu ustnego etapu postępowania na nowo.

W przedmiocie odwołania

17 Na poparcie złożonego odwołania spółka Riva podnosi cztery zarzuty, w tym zarzut pierwszy tytułem żądania głównego, a pozostałe zarzuty posiłkowo. Owe zarzuty dotyczą, po pierwsze, naruszenia prawa, a także zawartego w zaskarżonym wyroku niewystarczającego i wewnętrznie sprzecznego uzasadnienia odnośnie do oceny naruszenia rozporządzenia nr 773/2004 oraz prawa do obrony, po drugie, naruszenia prawa, a także niewystarczającego i wewnętrznie sprzecznego uzasadnienia w odniesieniu do ustalania ostatecznej kwoty grzywny, po trzecie, sprzeczności i naruszenia prawa w zakresie, w jakim Sąd uznał spółkę Riva za „uczestnika" porozumienia zawartego w grudniu 1998 r. w sprawie kwot sprzedaży, w związku z czym uwzględnił tę część kartelu przy obliczaniu kwoty grzywny, a także, po czwarte, braku uzasadnienia w odniesieniu do wpływu udziału kadry kierowniczej spółki Riva na zwiększenie kwoty wyjściowej grzywny. Spółka ta wnosi także do Trybunału o wydanie orzeczenia o charakterze wpadkowym w przedmiocie niezgodności z prawem postępowania przed Sądem ze względu na naruszenie prawa do procesu w rozsądnym terminie.

W przedmiocie zarzutu pierwszego

Argumentacja stron

18 Poprzez zarzut pierwszy spółka Riva zmierza zasadniczo do zakwestionowania zawartych w pkt 124 zaskarżonego wyroku wniosków Sądu, w których odrzucono przedstawiony przez tę spółkę argument, że w następstwie stwierdzenia nieważności decyzji z 2002 r. i przed przyjęciem spornej decyzji Komisja powinna była skierować do tej spółki nowe pismo w sprawie przedstawienia zarzutów oraz przeprowadzić ustne przesłuchanie w obecności przedstawicieli państw członkowskich.

19 Spółka ta uważa, że Sąd nie może oprzeć uzasadnienia pkt 115 i 120 zaskarżonego wyroku na orzecznictwie tam przytoczonym, gdyż orzecznictwo to dotyczy sytuacji, zgodnie z którą, po pierwsze, niezgodność z prawem dotycząca decyzji z 2002 r. nastąpiła dopiero przy przyjęciu tej decyzji, a po drugie, zarzuty, na których oparta została owa decyzja oraz decyzja przyjęta następnie, są takie same, gdyż decyzje te są jednakowe w każdym aspekcie. Tymczasem w niniejszym przypadku nie chodzi o zwykłą wadę formalną, której dopuściła się Komisja. Wręcz przeciwnie, błędy popełnione przez tę instytucję zostały przeniesione na ogólne podejście przyjęte przez tę instytucję i nie ograniczają się ściśle do wskazania podstawy prawnej aktu. Błędy te miały wpływ na istotę naruszenia, w tym na określenie właściwego rynku geograficznego, na stosowanie zasady lex mitior, a także na obliczenie kwoty grzywny. Poza tym Sąd przyznał, że decyzja z 2002 r. oraz sporna decyzja nie są jednakowe ani pod względem uzasadnienia, ani pod względem kwalifikacji prawnej niektórych zachowań, ani pod względem sentencji tych aktów.

20 W tym względzie spółka Riva uważa, że błędne i wewnętrznie sprzeczne jest stwierdzenie zawarte w pkt 122 zaskarżonego wyroku, zgodnie z którym porównania dokonane przez spółkę Riva między tymi dwoma decyzjami są pozbawione znaczenia, gdyż stwierdzenie nieważności decyzji z 2002 r. spowodowało jej usunięcie z porządku prawnego Unii. W pkt 120 zaskarżonego wyroku Sąd oparł się

bowiem na porównaniu treści owych decyzji i powołał się na wybór Komisji, by w następstwie stwierdzenia nieważności decyzji z 2002 r. przyjąć decyzję identyczną, dotyczącą tych samych zarzutów, na temat których przedsiębiorstwa już się wypowiedziały.

21 Poza tym spółka Riva twierdzi, że mając na względzie zasadę, zgodnie z którą przepisy proceduralne należy stosować niezwłocznie po ich wejściu w życie w następstwie wygaśnięcia traktatu EWWiS, ramy proceduralne określone rozporządzeniem nr°773/2004 nakazywały, by przedsiębiorstwom, których dotyczy postępowanie, zostało przekazane nowe pismo w sprawie przedstawienia zarzutów i by następnie zostało przeprowadzone przesłuchanie ustne w obecności przedstawicieli państw członkowskich, przed którymi przedsiębiorstwa te nigdy nie miały okazji wypowiedzieć się co do istoty zarzutów sformułowanych pod ich adresem.

22 Komisja jest zdania, że zarzut ten należy oddalić, gdyż jest oparty na błędnym i wprowadzającym w błąd rozumieniu zaskarżonego wyroku.

23 Argument dotyczący braku nowego pisma w sprawie przedstawienia zarzutów oraz przesłuchania ustnego w obecności przedstawicieli państw członkowskich po wygaśnięciu traktatu EWWiS jest pozbawiony podstaw, gdyż Komisja przekazała spółce Riva wydane w myśl przepisów proceduralnych określonych w traktacie WE uzupełniające pismo w sprawie przedstawienia zarzutów, do którego spółka Riva odniosła się na piśmie oraz podczas przesłuchania ustnego przeprowadzonego w dniu 30 września 2002 r. w obecności państw członkowskich.

Ocena Trybunału

24 Należy przypomnieć, że w ramach postępowania zakończonego przyjęciem decyzji z 2002 r. Komisja w dniu 26 marca 2002 r. skierowała do przedsiębiorstw, których dotyczy postępowanie, w tym do spółki Riva, pismo w sprawie przedstawienia zarzutów na podstawie art. 36 traktatu EWWiS. Przesłuchanie ustne odnoszące się to tego pisma miało miejsce w dniu 13 czerwca 2002 r. Bezsporne jest, że przedstawiciele państw członkowskich nie zostali wezwani do udziału w tym przesłuchaniu ustnym, gdyż taki udział nie został przewidziany wówczas obowiązującymi przepisami traktatu EWWiS.

25 Po wygaśnięciu tego traktatu Komisja wysłała do owych przedsiębiorstw w dniu 12 sierpnia 2002 r. uzupełniające pismo w sprawie przedstawienia zarzutów, oparte na art. 19 ust. 1 rozporządzenia nr 17, w którym to piśmie instytucja ta wyjaśniła swoje stanowisko względem owej zmiany ram prawnych i wezwała te przedsiębiorstwa do przedstawienia ich opinii w przedmiocie owych zarzutów uzupełniających. Przesłuchanie ustne odbyło się w dniu 30 września 2002 r. w obecności przedstawicieli państw członkowskich w myśl art. 11 ust. 2 rozporządzenia Komisji (WE) nr 2842/98 z dnia 22 grudnia 1998 r. w sprawie przesłuchania stron w określonych procedurach na podstawie art. [81] i art. [82] traktatu (WE) (Dz.U. 1998, L 354, s. 18).

26 W następstwie stwierdzenia nieważności decyzji z 2002 r. Komisja poinformowała pismem z dnia 30 czerwca 2008 r. spółkę Riva i inne przedsiębiorstwa, których dotyczy postępowanie, o zamiarze ponownego przyjęcia decyzji, mającej za podstawę prawną rozporządzenie nr 1/2003 – zgodnie z przepisami proceduralnymi przewidzianymi tym rozporządzeniem.

27 Mając na względzie ów przebieg postępowania należy zbadać, czy wbrew temu co Sąd orzekł w szczególności w pkt 124 zaskarżonego wyroku, Komisja miała obowiązek, w następstwie stwierdzenia nieważności decyzji z 2002 r., ponownego wszczęcia postępowania oraz przyjęcia nowego pisma w sprawie przedstawienia zarzutów i przeprowadzenia nowego przesłuchania ustnego.

28 Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem przepisy proceduralne powinno się na ogół stosować w dniu ich wejścia w życie (wyroki: z dnia 29 marca 2011 r., ArcelorMittal Luxembourg/Komisja i Komisja/ArcelorMittal Luxembourg i in., C-201/09 P i C-216/09 P, EU:C:2011:190, pkt 75 i przytoczone tam orzecznictwo; z dnia 29 marca 2011 r., ThyssenKrupp Nirosta/Komisja, C-352/09 P, EU:C:2011:191, pkt 88; a także z dnia 11 grudnia 2012 r., Komisja/Hiszpania, C-610/10, EU:C:2012:781, pkt 45), nawet w postępowaniu wszczętym przed tym dniem, lecz które pozostaje w toku po tym dniu (zob. podobnie wyrok z dnia 11 grudnia 2012 r., Komisja/Hiszpania, C-610/10, EU:C:2012:781, pkt 47).

29 W niniejszym przypadku, ponieważ sporna decyzja została przyjęta na podstawie art. 7 ust. 1 i art. 23 ust. 2 rozporządzenia nr 1/2003, postępowanie zakończone przyjęciem tej decyzji winno było być prowadzone zgodnie z tym rozporządzeniem, a także z rozporządzeniem nr 773/2004, którego podstawę prawną stanowi rozporządzenie nr 1/2003 (zob. podobnie wyrok z dnia 29 marca 2011 r., ThyssenKrupp Nirosta/Komisja, C-352/09 P, EU:C:2011:191, pkt 90), i to bez względu na okoliczność, że owo postępowanie zostało wszczęte przed wejściem w życie rozporządzenia nr 1/2003.

30 Artykuł 10 ust. 1 i 2 rozporządzenia nr° 773/2004, rozpatrywany w świetle art. 27 ust. 1 rozporządzenia nr°1/2003, wdrożonego tym pierwszym rozporządzeniem, przewiduje, że przed przyjęciem decyzji na podstawie między innymi art. 7 tego drugiego rozporządzenia Komisja notyfikuje zainteresowanym stronom pismo w sprawie przedstawienia zarzutów i umożliwia im poinformowanie tej instytucji o ich opiniach w wyznaczonym przez nią terminie.

31 Otóż jak Sąd zasadniczo zaznaczył w pkt 117 i 118 zaskarżonego wyroku, w niniejszym przypadku Komisja skierowała już do przedsiębiorstw, których dotyczy postępowanie, pismo w sprawie przedstawienia zarzutów i uzupełniające pismo w sprawie przedstawienia zarzutów i w stosunku do tych pism zaskarżona decyzja nie przypisała spółce Riva nowych działań ją obciążających ani nie zmieniła znacząco dowodów na popełnienie zarzucanych naruszeń.

32 W tym kontekście zarzut naruszenia prawa, jakiego miał dopuścić się Sąd w pkt 122 zaskarżonego wyroku, a także zarzut sprzeczności z pkt 120 tego wyroku należy oddalić. Jak zaznacza Komisja w odpowiedzi na odwołanie, ów pkt 120 dotyczy identyczności zarzutów, na których oparta jest decyzja z 2002 r. oraz sporna decyzja, natomiast wspomniany pkt 122 dotyczy dokonanego przez spółkę Riva porównania tych decyzji, które to porównanie Sąd uznał za pozbawione znaczenia, gdyż to właśnie pismo w sprawie przedstawienia zarzutów oraz dostęp do akt umożliwiają przedsiębiorstwom, których dotyczy dochodzenie, zapoznanie się z dowodami, w których posiadaniu jest Komisja, oraz zapewniają pełną skuteczność prawa do obrony. Wbrew temu, co twierdzi spółka Riva, ewentualne istnienie różnicy w treści między owymi decyzjami nie musi oznaczać samo w sobie, że zarzuty stawiane przedsiębiorstwom, których dotyczy postępowanie, zmieniły się, czego też spółka Riva w żadnym razie nie udowodniła.

33 Ponadto, jak podkreślił rzecznik generalny w pkt 53 opinii, nie ma wielkiej różnicy w treści między pismem w sprawie przedstawienia zarzutów przyjętym na podstawie traktatu EWWiS a pismem w sprawie przedstawienia zarzutów przyjętym zgodnie z rozporządzeniami nr 17 i 1/2003. Wysłanie nowego pisma w sprawie przedstawienia zarzutów nie było zatem konieczne.

34 W tym względzie Sąd prawidłowo powołał się na pkt 73 wyroku z dnia 15 października 2002 r., Limburgse Vinyl Maatschappij i in./Komisja (C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, od C-250/99 P do C-252/99 P i C-254/99 P, EU:C:2002:582), w którym przypomniano, że stwierdzenie nieważności aktu Unii nie musi wywierać wpływu na ważność aktów przygotowawczych, jako że postępowanie mające na celu zastąpienie aktu, którego nieważność stwierdzono, może co do zasady zostać podjęte na nowo dokładnie od momentu, w którym wystąpiła niezgodność z prawem.

35 Jak Sąd stwierdził bowiem w pkt 115 zaskarżonego wyroku, nieważność decyzji z 2002 r. stwierdzono z powodu braku kompetencji Komisji do przyjęcia tej decyzji na podstawie postanowień traktatu EWWiS, które już nie obowiązywały w dniu przyjęcia tej decyzji, wobec czego w tym właśnie

dniu wystąpiła niezgodność z prawem. W konsekwencji owo stwierdzenie nieważności nie wywarło wpływu na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów ani na uzupełniające pismo w sprawie przedstawienia zarzutów.

36 Wbrew temu, co twierdzi spółka Riva, orzecznictwo przytoczone w pkt 34 niniejszego wyroku nie przestało mieć zastosowania ze względu na to, że błędy popełnione przez Komisję w decyzji z 2002 r. miały wywierać skutki dla istoty naruszenia, w tym dla określenia właściwego rynku geograficznego, stosowania zasady lex mitior, a także obliczenia kwoty grzywny. Rzeczywiście, wprawdzie Komisja oparła tę decyzję na błędnej podstawie prawnej, a mianowicie na art. 65 ust. 4 i 5 EWWiS, nie zmienia to faktu, że, jak Sąd stwierdził w pkt 18 i 119 zaskarżonego wyroku, instytucja ta poinformowała spółkę Riva o konsekwencjach, jakie wyciągnęła z wygaśnięcia traktatu EWWiS w uzupełniającym piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów, opartym na art. 19 ust. 1 rozporządzenia nr°17, a spółka Riva miała możliwość przedstawić uwagi na ten temat.

37 Poza tym nie ma wątpliwości, że owe konsekwencje nie uległy zmianie ze względu na uchylenie rozporządzenia nr 17 oraz wejście w życie rozporządzenia nr°1/2003, przy czym niektóre przepisy tego drugiego rozporządzenia stanowią podstawę prawną spornej decyzji. W każdym razie, jak rzecznik generalny zaznaczył w pkt 50 opinii, art. 34 ust. 2 rozporządzenia nr 1/2003 i art. 19 rozporządzenia nr°773/2004, będące przepisami przejściowymi przewidują, że kroki i środki proceduralne podjęte na mocy odpowiednio rozporządzenia nr 17 i rozporządzenia 2842/98 pozostają w mocy do celów stosowania tych pierwszych rozporządzeń.

38 W konsekwencji Sąd nie naruszył prawa, gdy stwierdził w pkt 124 zaskarżonego wyroku, że Komisja nie miała obowiązku wydania nowego pisma w sprawie przedstawienia zarzutów.

39 Jednakże, jak zaznaczył rzecznik generalny w pkt 55 opinii, w myśl art. 12 rozporządzenia nr 773/2004 Komisja musi dać stronom, do których skierowała pismo w sprawie przedstawienia zarzutów, możliwość przedstawienia ich argumentów podczas przesłuchania ustnego, jeżeli owe strony tego zażądały w uwagach na piśmie. W związku z tym, jako że jak wynika z pkt 35 niniejszego wyroku, stwierdzenie nieważności decyzji z 2002 r. nie wywarło wpływu na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów oraz uzupełniające pismo w sprawie przedstawienia zarzutów, należy zbadać, czy Komisja dała owym stronom możliwość przedstawienia ich argumentów podczas przesłuchania ustnego przeprowadzonego zgodnie z wymogami proceduralnymi określonymi rozporządzeniami nr 1/2003 i 773/2004, do czego była zobowiązana.

40 W tym względzie należy zaznaczyć, że zgodnie z przepisami proceduralnymi ustanowionymi rozporządzeniem nr°1/2003 i uściślonymi rozporządzeniem nr°773/2004 w art. 14 ust. 3 tego drugiego rozporządzenia przewidziano, że Komisja wzywa organy ochrony konkurencji państw członkowskich do uczestnictwa w ustnym przesłuchaniu, które na wniosek adresatów pisma w sprawie przedstawienia zarzutów przeprowadza się po wydaniu owego pisma.

41 Otóż jeśli chodzi o przesłuchania ustne, które przeprowadzono w 2002 r., przedstawiciele państw członkowskich nie wzięli udziału w przesłuchaniu z dnia 13 czerwca 2002 r., gdyż taki udział nie był przewidziany traktatem EWWiS, który wówczas obowiązywał. Jest bezsporne, że owo przesłuchanie dotyczyło sprawy co do istoty, a mianowicie zachowań, jakie Komisja zarzucała przedsiębiorcom będącym adresatami pisma w sprawie przedstawienia zarzutów. Wynika to w szczególności z pkt 379–382 spornej decyzji, a potwierdza to pkt 148 wyroków Sądu z dnia 9 grudnia 2014 r., Alfa Acciai/Komisja (T-85/10, niepublikowanego, EU:T:2014:1037), a także z dnia 9 grudnia 2014 r., Ferriera Valsabbia i Valsabbia Investimenti/Komisja (T-92/10, niepublikowanego, EU:T:2014:1032).

42 Natomiast przesłuchanie z dnia 30 września 2002 r., na które przedstawiciele państw członkowskich zostali wezwani zgodnie z postanowieniami traktatu WE mającymi następnie zastosowanie, w szczególności zgodnie z art. 11 ust. 2 rozporządzenia nr°2842/98, dotyczyło przedmiotu uzupełniającego pisma w sprawie przedstawienia zarzutów, a mianowicie skutków prawnych

wygaśnięcia traktatu EWWiS dla kontynuacji postępowania. Wynika to, po pierwsze, z owego pisma, w którym wprost wezwano jego adresatów do przedstawienia ich opinii w przedmiocie owych dodatkowych zarzutów. Po drugie, Komisja wskazała w pkt 382 spornej decyzji, że nie uznała za konieczne, by powtórzyć przesłuchanie ustne z dnia 13 czerwca 2002 r., w myśl przepisów rozporządzeń nr 17 i nr 1/2003, gdyż owo przesłuchanie, w którym przedstawiciele państw członkowskich nie uczestniczyli, zostało przeprowadzone zgodnie z postanowieniami traktatu EWWiS, które wówczas obowiązywały. Poza tym podczas wspólnego przesłuchania w sprawach od C-85/15 P do C-89/15 P Komisja potwierdziła, w odpowiedzi na pytanie Trybunału, że w uzupełniającym piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów nie rozpatrywano ponownie okoliczności faktycznych ani dowodów będących przedmiotem postępowania.

43 Z powyższego wynika, że w niniejszej sprawie przedstawiciele państw członkowskich nie uczestniczyli w przesłuchaniu ustnym dotyczącym spraw co do istoty, lecz uczestniczyli jedynie w przesłuchaniu dotyczącym skutków prawnych wynikających z wygaśnięcia traktatu EWWiS.

44 Tymczasem zgodnie z orzecznictwem przypomnianym w pkt 28 i 29 niniejszego wyroku gdy decyzja zostaje przyjęta na podstawie rozporządzenia nr 1/2003, postępowanie zakończone przyjęciem tej decyzji powinno być przeprowadzone zgodnie z przepisami proceduralnymi przewidzianymi tym rozporządzeniem, nawet jeśli owo postępowanie zostało wszczęte przed wejściem w życie tego rozporządzenia.

45 Co za tym idzie, przed przyjęciem spornej decyzji Komisja była zobowiązana w myśl art. 12 i 14 rozporządzenia nr°773/2004 do dania stronom możliwości przedstawienia ich argumentów podczas przesłuchania ustnego, do uczestnictwa w którym instytucja ta wezwała organy ochrony konkurencji państw członkowskich. W związku z tym nie można uznać, że przesłuchanie z dnia 13 czerwca 2002 r. dotyczące sprawy co do istoty spełniło wymogi proceduralne dotyczące przyjęcia decyzji na podstawie rozporządzenia nr 1/2003.

46 W konsekwencji Sąd dopuścił się naruszenia prawa, gdy orzekł w pkt 124 zaskarżonego wyroku, iż przed przyjęciem spornej decyzji Komisja nie miała obowiązku przeprowadzenia nowego przesłuchania ustnego, ze względu na to, że przedsiębiorstwa, których dotyczy postępowanie, miały już możliwość bycia wysłuchanymi w formie ustnej podczas przesłuchań w dniach 13 czerwca i 30 września 2002 r.

47 Z uwagi na, co podkreślił rzecznik generalny w pkt 56 i 57 opinii, wagę – w ramach postępowania przewidzianego rozporządzeniami nr 1/2003 i nr 773/2004 – przeprowadzenia na wniosek zainteresowanych stron przesłuchania ustnego, na które zostają wezwane zgodnie z art. 14 ust. 3 tego drugiego rozporządzenia organy ochrony konkurencji państw członkowskich – brak przeprowadzenia takiego przesłuchania stanowi naruszenia istotnych wymogów proceduralnych.

48 Jako że przewidziane rozporządzeniem nr 773/2004 prawo do takiego przesłuchania nie było przestrzegane, nie ma konieczności, by przedsiębiorstwo, którego prawa zostały w ten sposób naruszone, wykazało, że owo naruszenie mogło wpłynąć, ze szkodą dla niego, na przebieg postępowania i treść spornej decyzji.

49 W konsekwencji owo postępowanie jest bezwzględnie wadliwe, niezależnie od ewentualnych wyrządzających szkodę konsekwencji dla spółki Riva, które mogłyby wynikać z tego naruszenia (zob. podobnie wyroki: z dnia 6 listopada 2012 r., Komisja/Éditions Odile Jacob, C-553/10 P i C-554/10 P, EU:C:2012:682, pkt 46–52; a także z dnia 9 czerwca 2016 r., CEPSA/Komisja, C-608/13 P, EU:C:2016:414, pkt 36).

50 Z powyższego wynika, że należy uwzględnić zarzut pierwszy podniesiony przez spółkę Riva i w konsekwencji uchylić zaskarżony wyrok, bez konieczności badania pozostałych zarzutów odwołania.

W przedmiocie żądania wydania orzeczenia o charakterze wpadkowym

Argumentacja stron

51 Poprzez żądanie wydania orzeczenia o charakterze wpadkowym spółka Riva żąda, by Trybunał stwierdził, iż postępowanie przed Sądem naruszyło art. 47 akapit drugi Karty praw podstawowych Unii Europejskiej oraz art. 6 ust. 1 europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, podpisanej w Rzymie w dniu 4 listopada 1950 r., gdyż owo postępowanie naruszyło zasadę rozsądnego czasu trwania postępowania, co stanowi wystarczająco istotne naruszenie normy prawa przyznającej uprawnienia jednostkom.

52 W tym względzie spółka Riva zaznacza, że postępowanie przed Sądem trwało niemal pięć lat, z czego trzy lata i dwa miesiące upłynęły między zakończeniem pisemnego etapu postępowania a otwarciem ustnego etapu postępowania. Ów czas trwania nie był w świetle okoliczności sprawy uzasadniony. Zarzuty podniesione przez spółkę Riva nie przedstawiały bowiem szczególnie wysokiego stopnia trudności i nie stały na przeszkodzie temu, by sędzia sprawozdawca wykonał swoją pracę w krótszym terminie. Bezczynności Sądu nie usprawiedliwia zastosowanie środków organizacji postępowania ani przeprowadzenie środków dowodowych. Spółka Riva nie przyczyniła się swoim zachowaniem do spowolnienia rozpoznania sprawy.

53 Komisja wnosi o oddalenie żądania spółki Riva.

Ocena Trybunału

54 Jeśli chodzi o żądanie spółki Riva zmierzające do tego, by Trybunał stwierdził naruszenie art. 47 akapit drugi karty praw podstawowych, należy przypomnieć, że naruszenie przez sąd Unii spoczywającego na nim i wynikającego z tego postanowienia obowiązku wydania w rozsądnym terminie orzeczenia w sprawach do niego skierowanych powinno spotkać się z sankcją w postaci skargi o odszkodowanie wniesionej przed Sąd, ponieważ taka skarga stanowi skuteczny ku temu środek. Zatem żądanie naprawienia szkody spowodowanej nieprzestrzeganiem przez Sąd rozsądnego terminu do wydania orzeczenia nie może być przedłożone bezpośrednio Trybunałowi w ramach odwołania, lecz należy je złożyć do samego Sądu. Sąd – orzekając w składzie innym niż ten, który rozpoznawał spór zapoczątkowujący postępowanie, którego czas trwania jest krytykowany – jest zgodnie z art. 256 ust. 1 TFUE właściwy, aby wydać rozstrzygnięcie w przedmiocie takiego żądania odszkodowania (wyrok z dnia 9 czerwca 2016 r., Repsol Lubricantes y Especialidades i in./Komisja, C-617/13 P, EU:C:2016:416, pkt 98, 99 i przytoczone tam orzecznictwo).

55 W konsekwencji należy oddalić żądanie wydania orzeczenia wpadkowego wniesione przez spółkę Riva.

W przedmiocie skargi wniesionej do Sądu

56 Zgodnie z art. 61 akapit pierwszy statutu Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej jeżeli odwołanie jest zasadne, Trybunał uchyla orzeczenie Sądu. Trybunał może wówczas wydać ostateczne orzeczenie w sprawie, jeśli stan postępowania na to pozwala.

57 W niniejszym przypadku Trybunał posiada niezbędne dane, by wydać ostateczne rozstrzygnięcie w przedmiocie wniesionej przed Sąd przez spółkę Riva skargi o stwierdzenie nieważności spornej decyzji.

58 W tym względzie wystarczy zaznaczyć, że ze względów przedstawionych w pkt 24–49 niniejszego wyroku należy stwierdzić nieważność spornej decyzji w zakresie, w jakim dotyczy ona spółki Riva, z uwagi na naruszenie istotnych wymogów proceduralnych.

W przedmiocie kosztów

59 Na podstawie art. 184 § 2 regulaminu postępowania jeżeli odwołanie jest zasadne i Trybunał wydaje orzeczenie kończące postępowanie w sprawie, rozstrzyga on również o kosztach.

60 Artykuł 138 § 1 tego rozporządzenia, mający zastosowanie do postępowania odwoławczego na podstawie art. 184 § 1 owego rozporządzenia, stanowi, że kosztami zostaje obciążona, na żądanie strony przeciwnej, strona przegrywająca sprawę. Ponieważ spółka Riva wygrała sprawę w ramach odwołania i skarga wniesiona do Sądu została uwzględniona, należy zgodnie z żądaniem spółki Riva obciążyć Komisję jej własnymi kosztami, a także kosztami poniesionymi przez spółkę Riva zarówno w pierwszej instancji, jak i w postępowaniu odwoławczym.

Z powyższych względów Trybunał (dziewiąta izba) orzeka, co następuje:

1) **Wyrok Sądu Unii Europejskiej z dnia 9 grudnia 2014 r., Riva Fire/Komisja (T-83/10, niepublikowany, EU:T:2014:1034) zostaje uchylony.**

2) **Stwierdza się nieważność decyzji Komisji C(2009) 7492 wersja ostateczna z dnia 30 września 2009 r. dotyczącej naruszenia art. 65 EWWiS (COMP/37.956 – Pręty zbrojeniowe do betonu – ponowne przyjęcie), zmienionej decyzją Komisji C(2009) 9912 wersja ostateczna z dnia 8 grudnia 2009 r., w zakresie, w jakim decyzja ta dotyczy spółki Riva Fire SpA.**

3) **Komisja Europejska pokrywa, poza własnymi kosztami, koszty poniesione przez spółkę Riva Fire SpA zarówno w postępowaniu sądowym w pierwszej instancji, jak i w niniejszym postępowaniu odwoławczym.**

Podpisy